

Miroslav Višnjić

EGYIPTOM SZADAT UTÁN

AZ „ATYÁK” ÉS AZ ENGEDETLEN „GYEREKEK”

A nemzet „atyjának” halála után magukra maradtak az engedetlen gyermekek, akiket nem tudott lecsillapítani Szadat utódja, a mostani rais Mohamed Hosszni Mubarak.

Kairóban tiz-egynéhány méterre attól a helytől, ahol 1981. október 6-án a merénylő golyóitól úgyszólván szitává löve rogyott össze Anvar el Szadat, most egy aranybetűs fekete márvány síremlék áll:

„A könyörületes Allah nevében ne azt nézzétek, amiért meghaltam, hanem amiért éltem, mint ahogy él a mindenható is.

Mohamed Anvar el Szadat elnök, hívő.

Meghalt 1981. október 6-án. A háború és a béke hőse. A békéért küzdve esett el.”

A síremlék ma már inkább csak idegenforgalmi látványosság, a néhai erős kezű elnökre pedig csupán a Szadat nevet viselő kairói főtér emlékeztet. Szadat elnök hihetetlenül óvatos és bizalmatlan volt, annyira, hogy még alvás közben is a keze ügyében tartotta revolverét. Mégis olyan banálisan halt meg, hogy az egész esemény, még a szemtanúknak is szinte hihetetlennek tűnik. Szadat a merénylők, katonák áldozata lett, akiket gyakran nevezett fiainak és akikről azt mondotta, hogy „azért kötöttem békét Izraellel, hogy fiaim ne hulljanak el a csatatéren”.

Utána a történelem — amely néha hálátlan tanítómestere az életnek — csak azt jegyzi föl, hogy Szadat ennek a békének az első áldozataként esett el, illetve azon engedetlen gyerekeinek az áldozata lett, akik a harcias iszlámban kerestek vigaszt egy nyomorúságos béke miatt. És persze az ihletet, hogy megöljék „atyjukat”. Kissé megható emlék, de úgyszólván érintetlen örökség, ami Egyiptomnak maradt Anvar el Szadat után.

És amíg több mint negyed évszázaddal a Szezei-csatorna államosítása után is árulják Gamal Abdel Nasszernak az államosítás bejelentése kapcsán mondott beszédének magnetofonszalagjait, úgy látszik, hogy egyetlenegy egyiptominak sem jutott eszébe szalagra venni azt a beszédet,

amelyet Anvar el Szadat mondott 1977. november 20-án a jeruzsálemi knesszetben. Mind a két beszédnek nagy visszhangja volt, ám a néhai Nasszer elnök rendelkezett valamivel, ami államférfivá, hőssé és eszményképpé emelte. Ezzel szemben Szadatért, akit annyira értékelték és dicsérték Nyugaton, nemigen lelkesedtek az egyiptomiak. Így aztán halála után csak meggyorsította a vele kapcsolatos érzelmek kihülését. Hadilábon állt a számokkal és nem szerette a durva gazdasági tényeket. Sokkal többet törődött Egyiptommal a világban elfoglalt helyével és szerepével. Ismerői emlékeznek, hogy mennyire szerette a stratégiát és a merész sakkhúzásokat. Közben a nemzet számtalan problémával küzdött, amelyek megoldását a vallás is akadályozza, s ehhez egy gyakorlatias, nem pedig látnokai vezetőre lett volna szükség.

Nemrégiben Kairóban, ki tudja immár hányadszor, Szadatról és örökségéről beszélgettem egyiptomi barátaimmal. Egyetértettünk abban, hogy békeprogramja nem vezetett népszerűségének csökkenéséhez, de valószínűleg egyik oka volt meggyilkolásának. Szövetségesek után kutatva és a kommunisták ellen küzdve Szadat hibát követett el, amikor fölbátorította a Muzulmán Testvéreket, a fanatikus mohamedánokat. Nem vitás, hogy ezek segítettek neki az Egyiptomi KP szerepének csökkentésében, de amikor szabad kezet kaptak, senki sem tudta őket megfékezni. Végül már azt követelték, hogy szakítson meg minden kapcsolatot a „sátáni” Nyugattal, holott Szadat ennek éppen az ellenkezőjére törekedett. Khomeini példáját követve mohamedán államot akartak, közben ez az elképzelés idegen volt attól, ahogy Szadat látta és értelmezte az iszlámot. Gyűlölték az Izraellel kötött békét. Ezért a hibáért Szadat életével fizetett. És ami még fontosabb: hosszabb távra nézve ez a hiba esetleg megszabhatja az egyiptomi társadalom jövőbeli formáját és fejlődési irányát is.

Egyiptomban sokakat aggaszt az előretörő fanatizmus, pontosabban a harcias iszlám, és ez az aggodalom nem alaptalan. Íme mit mondott erről dr. Butrosz Gali külügyi államminiszter:

„Szerintem sorsdöntő volt az iraki nukleáris reaktor izraeli lebombázása (közvetlenül az 1981 nyarán tartott Szadat—Begin találkozó után, amikor Begin a békére esküdött és mindenfajta segítséget megígért Szadatnak, s tette ezt olyan meggyőzően, hogy még a jelenlévő újságírók, köztük e sorok írója is, szinte elhitték neki). Úgy tűnt, hogy Szadat csak eszköz volt Izrael kezében, s a fanatikusok úgy vélték, hogy a nép helyeselné Szadat meggyilkolását. Most, amikor az egyiptomiak nem tudják, merre forduljanak, Hosszni Mubarak a reménysugarat jelenti. Nem szokott dühbe gurulni, mint Nasszer, nem mesterkedik, mint Szadat, gyakorlatias, szerény, és úgy látszik, becsületes. Megígérte, hogy tiszteletben tartja a Camp David-i megállapodást, és ezt be is tartja. Volt azonban annyira reális, hogy ennél sokkal többet ne ígérjen...”

„Az ön véleménye szerint mi változott Egyiptomban?” — kérdezik az egyiptomiak a vendéget, de sohasem teszik hozzá, hogy „Szadat meggyilkolása óta”, mert ezt mindenki igyekszik elfelejteni, részben óva-

tosságból, részben közönyből, hiszen ezek az igen emotív emberek szó nélkül nézték a tévén, hogyan ölik meg a „háború és béke hőst”, és most erről az eseményről úgy beszélnek, mintha azóta már néhány évszázad múlt volna el. A Kairóban élő idegenek között már régóta divatos „deszadatizálásról” beszélni, habár ennek kevés tényleges jele van. Talán még a legtalálóbbs választ Mohamed Hasszanein Hejkal (Nasszer egykori tájékoztatási minisztere, akit az októberi merénylet előtt a Szadat politikai és vallási ellenfeleivel való leszámolóása idején letartóztattak, majd utána Mubarak rendeletére szabadon engedtek, adta: „Mubarak kormánya inkább a hangsúlyon változtat, mint a politikán. Akár egyetértettünk vele, akár sem, Nasszer bizonyos politikát teremtett: el nem kötelezettséget, az új társadalmi rendszer felkutatását, agrárreformot stb. Ezért lehetett „denasszerizálás”, amit meg is csináltak. (Szadatnak a „hatalmi központokkal” való 1971. májusi leszámolóása után — a szerző megjegyzése.) Szadat sajtóságos politikát folytatott. A békekezdeményezés az amerikai kommentátoroktól származott... Mubarak sokkal óvatosabb, mint elődje volt, aki szerette a világszínpadot és élvezte, ha tapsoltak neki...”

Ez a válasz magában foglalja a megállapítást is: Mubarak a hazai kérdések felé fordult, főként a biztonságiak és a gazdaságiak felé, mivel az utóbbi meghatározza az előbbit is. Kétségtelen, hogy a rendszer igazi ellenségei Szadat gyilkosai, az iszlám fanatikusok, nem pedig a tehetetlen baloldaliak, akiket az új rais (elnök) olyan okosan szabadon engedett, hiszen azok csak a Szadat által folytatott „nyitott kapuk” politikából származó szemmel látható egyenlőtlenségből kaptak bátorítást. Ebből következik azután, hogy — Mubarak rais továbbra is két fronton harcol — a muzulmán fanatikusok állandó elégedetlensége ellen, amely már-már fenyegetéssé fajul, és az állandóan csökkenő életszínvonal miatti elégedetlenség ellen.

Az egyiptomi helyzet elemzői úgy vélik, hogy ezekkel a problémákkal birkózva Mubarak sokat veszített abból a rokonszenvből, amelyet akkor élvezett, amikor Szadat helyére került. Akkor Mubarakot, az egyiptomi légierő egykori parancsnokát, úgy ünnepelték, mint sokat ígérő utódot, aki megérti az egyszerű embereket és kész javítani életszínvonalukon. Ahogy azonban múlik az idő, ez a megbecsülés és lelkesedés gyengül, s ugyanakkor fokozódik a kétely és bizalmatlanság. Ma már Kairó utcáin éppúgy élcelődnek Mubarak rovására, mint annak idején elődjének rovására, bírálják passzivitását. Mivel a sajtót szigorúan ellenőrzik, a vicc a hatalom nyilvános bírálatának egyik formája. Az egyik legfrissebb vicc a következő: „A mennyország kapujában Szadat teát iszogat, kedvenc pipájából pöfékel és a hallgatónak azzal dicsekszik, hogy életében mennyi jót cselekedett a földön. A hallgatók kételkedve figyelik, mire Szadat azt mondja: — Ha nem hisztek nekem, várjatok egy kicsit, nemsokára Hosszni is ideérkezik és majd igazol engem.”

Mubarak annak idején kijelentette, hogy elsődleges célja a gazdasági

helyzet javítása. Amíg Nasszer a nagy E yiptomról álmodott, Szadat a békéről, Mubarak azon munkálkozik, hogy leküzdjék az országot sújtó nagy szegénységet. Többször mondta, hogy Egyiptom csak úgy szabadul meg ettől a csapástól, ha nagyobb áldozatot hoz s fegyelmezettebb lesz. Időközben az új rais igyekezett módosítani elődje „nyitott kapuk” elnevezésű behozatali politikáján, a közszükségleti cikkek behozatalának költségeit a kapitális és beruházási javakra igyekszik áthárítani. Politikájának egyik célja enyhíteni a tömeges amiatti elégedetlenségét, hogy a gazdagok mind több luxuscikket vásárolnak. Ennek következménye, hogy sok behozatali áruból hiánycikk lett, pedig közülük egyesek létfontosságúak. Az egyiptomiak ugyanis órák hosszat állnak sorban a „gamajamák”, a maximált árú áruló népi üzletek előtt, amelyek az állam által évente több mint 2 milliárd egyiptomi fonttal dotált árucikkeket árulják kenyérért és egyéb élelmi cikkért, habár ugyanezt az árucikket szabad, tehát jóval olcsóbb áron rögtön megvehetik a szomszédos üzletben. Hasonló sorokban váraognak a legnépszerűbb hazai cigarettaért, a Kleopátraért is. Az elégedetlenséget növeli a kommunális szolgáltatások rosszabbodása is. A villanyárammal és vízzel való ellátás rendszertelen, az pedig már közismert, hogy a kairói telefonok milyen rosszak.

Az iszlám fanatikusok elleni harc frontján csak ideiglenes a fegyverszünet. A sok száz, sőt sok ezer mohamedán fanatikus még mindig a bírósági tárgyalására vár és Mohamad Alinak, a Faruk dinasztia megalapítójának világhírű mecsetje még mindig zárva van a turisták előtt. Ezt a mecsetet ugyanis Szadat meggyilkolá után börtönné alakították át, mert egy ősi erőd veszi körül, amelynek pincéiben és folyosóin sok ezer embert tartanak fogva. A fegyencek száma állandóan gyarapodik, szakadatlan érkeznek a rendszer újonnan letartóztatott ellenfelei. Nemrégiben például egy nagyobb csoportot ítétek szabadságvesztésre, mert állítólag be akartak hatolni a börtönbe, hogy kiszabadítsák elvtársaikat. Egy másik csoportot — egyes források szerint mintegy ezer embert — tavaly börtönöztek be, Mubarak belgrádi és bukaresti látogatásának idején, azzal a váddal, hogy a rendszer megönzésére készültek.

Ilyen helyzetben nem csoda, hogy Hasszán Abu Pasa belügyminiszter úgy döntött, hogy még egy évre meghosszabbítja a rendkívüli állapotot, amely szerint mindenkit sokkal egyszerűbb eljárással le lehet tartóztatni és a bírósági tárgyalás szinte korlátlan ideig elodázható. Ezt indokolva a parlamentben Abu Pasa kijelentette, hogy „azért van erre szükség, mert egy idegen hatalom irányítja, pénzei és szervezi a terrorizmust Egyiptomban”. Magyarázata azonban csak részben helytálló, hiszen a probléma sokkal nagyobb horderejű és veszélyesebb. Ennek megértéséhez ismét vissza kell pillantanunk 1981. október 6-ára, amikor Szadat teljes egészében elszigetelődött, és akkor ölték meg, amikor az 1973. október 6-án aratott „saját” győzelmet ünnepelte. A gyilkosokat azonban csak az egyiptomiak elégedetlensége vezérelte.

A gyilkosok nem „a fellahok fiai, akik elégedetlenek a Szadat által

rájuk kényszerített nyomorral”, ahogyan annak idején a líbiai rádió állította. Halid el Iszlambuli tüzérhadnagy, aki a merénylők négyes csoportját irányította, 1957-ben született olyan gazdag paraszti családból, amelyre lesújtott Nasszer agrárreformja. Apja egy cukorgyár jogi tanácsosa volt. Mohamed Husszein Abasz, aki egy szovjet gyártmányú teherautó motorházáról, és egy szovjet gyártmányú Kalasnyikovból a gyilkos lövést Szadatra leadta, nyakát találta el, hiszen annál lejjebb páncélinget viselt. Abasz 1975-ben a hadsereg lövészajnoka, majd később tartalékos tiszt volt. A két másik merénylő közül az egyik könyv-árus, a másik pedig diák volt.

A számos misztérium egyike Szadat meggyilkolása körül az, hogy hogyan történhetett meg, hogy a négy merénylő közül csak egy sebesült meg, s az is az amerikai nagykövet testőrének golyójától, míg a Szadatot körülvevő számtalan „gorilla” csak az ártatlan és riadt katonák legyilkolásában és a Szadatot fényképező újságírók szétzavarásában tűnt ki. A támadók sortüze alig 30 másodpercig tartott, de ez elegendő volt ahhoz, hogy harminc-egynéhány embert öljenek vagy sebesítsenek meg a díszemelőnyen. Mubarak alelnök és Abu Gazal tábornok, honvédelmi miniszter azonban csak kisebb sérülést szenvedett. Ma már tudjuk, hogy a Washingtonból alig egy napja hazaérkezett Mubarak is páncélingben volt. A vizsgálat gyorsan kiderítette, hogy legalább hat személy közvetlenül részt vett a gyilkosságban. Közülük ötöt letartóztattak, köztük Abud el Zomur ezredest, a Mohabarat (Katonai Kémszolgálat) egyik magas rangú tisztségviselőjét, a merénylet valószínű kezdeményezőjét. Az ezredes harmincöt évvel ezelőtt született egy olyan Kairó környéki családban, amelynek tagjai közül egy tábornok életét adta az 1973. évi háborúban, egy másik tagját pedig Szadat nevezte ki szenátornak. Második felesége szerint a főmerénylő „mindig vidám, őszinte ember volt, akivel gyakran jártam színházba és moziba, és aki nővéreinek is megengedte a színházba és moziba járást. Aztán egyszer csak férjem váratlanul megváltozott. Még azt is megtiltotta nekünk, hogy a hozzánk látogató férfirokonok társaságában legyünk, vagy hogy a vallási adásokat leszámítva a televíziót nézzük. Újabban imádkozni kezdett és 1981 augusztusában azt követelte tőlem, hogy fátyollal fedjem el arcomat.”

E főtisztnek iszlám fanatikussá váló átalakulása a jelek szerint fivérének, Tarik el Zomurnak, a 22 éves egyetemistának és Hitchcock nagy kedvelőjének befolyása alatt történt. Azt mesélik, hogy Zomur ezredes feladata volt a hadseregben tiltott vallási tevékenységgel gyanúsított Iszlambuli hadnagy megfigyelése. Amikor az ezredes erre a tevékenységre figyelmeztette a hadnagyot, az azt válaszolta, hogy meg akarja ölni a raist, mert az bajtársai közül sok ezret tartóztatott le, köztük az ő fivéré is. A jelekből ítélve a merénylők csoportjának ideológusa Abdelszalem Farag 25 éves mérnök volt a sokat olvasott *Hiányzó parancs* című könyv szerzője. Ebben az ötven oldalas könyvecskében Farag Ibn Taimira, a XIII. és XIV. századi szíriai íróra hivatkozik, aki a zsidók, valamint Zarathustra híveinek és a keresztényeknek heves támadásával

vált ismertté és a mai mohamedán fundamentalizmus egyik megalapítójának tartják, akinek befolyása alatt állt Szaid Kodba, akit Nasszer akasztófára ítélt és Abu Ala Madudi pakisztáni teoretikus, aki az intézményesített fanatizmus egyik teoretikusa volt. Valamennyien — Ibn Taimitól Szadat gyilkosaiig — úgy vélik, hogy minden igazi mohamedánnak tisztelnie kell a hatodik parancsot. Az iszlámnak ugyanis öt parancsa van (a hit hirdetése, napi ötszöri ima, böjölés ramazán idején, zarándoklás Mekkába és önkéntes adományozás). A hatodik parancs arról szól, hogy szent háborút kell folytatni a „tisztátlanok”, vagyis a nem mohamedánok és a vallásukat megtagadó mohamedánok ellen. Hozzá kell tennünk, hogy ezt a fölfogást még az ortodox mohamedán teológusok sem fogadják el. Zomur, Farag, Izlambuli és húsz közeli munkatársuk azonban azt vallja, hogy ezek a teológusok is „rossz hívökké váltak”. Közülük 14-et nem Szadat meggyilkolása miatt állítottak bíróság elé, hanem azért, mert Felső-Egiptomban, a rais meggyilkolása utáni napon véres zavargásokat robbantottak ki. Úgy tűnik, hogy ez nem a gyilkossággal kapcsolatos terv része volt, hanem csak a gyilkosság visszhangja.

Valahányszor a kérdés válasz nélkül marad, mindig lábra kapnak a feltevések és spekulációk. Így Kairóban még mindig emlegetik, hogy „a merényletben esetleg részt vettek magas rangú egyiptomi személyiségek is”, vagy hogy Zomurt és híveit biztatták, illetve kihasználták a hadsereg bizonyos körei, vagy pedig „a gyilkosokat azok a külföldi erők biztatták fel, akiknek érdekében állott, hogy valamilyen formában lehetővé tegyék a Sínai-félsziget visszakerülését Egyiptomhoz” és így tovább. A bizonyítékok alapján jelenleg csak egy dolgot állíthatunk biztosan: Szadat meggyilkolását tíz egynéhány fiatalember készítette elő és hajtotta végre. A csoport tagjai a falusi kis- vagy középpolgársághoz tartoznak, közöttük voltak harcias fanatikusok és a zsidókkal kötött béke heves ellenzői is, de egyeseket — mint Iszlambulit — a személyes bosszú is fűtött, a hagyományos „tar”, a gyakran véres leszámolásokhoz vezető és az ország belsejében még mindig annyira ismert vérbosszú. Iszlambuli a bírósági tárgyaláson örömeinek adott hangot, hogy megölte a „fáraót” és a „sátánt”. Azt állította, hogy „a kutyán kívül senkit sem akart megölni” és tanúként hivatkozott Mubarakra és Abu Gazalra, azt állítva, hogy ezt nekik is megmondta a díszemelőnyen, amikor Szadat már vérbe fagyva a földre rogt. Ma már az a következtetés vonható le, hogy Szadat meggyilkolása inkább nemzeti vagy vallási érzelmektől fűtött terrorcselekmény volt, mint tudatos összeesküvés. Egyiptom modern történelme sok ilyen terrorista akciót ismer Butrosz Gali pasának, a Királyi Tanács elnökének (a mostani külügyi államminiszter nagyapjának) 1910. évi meggyilkolásától, egészen távoli utódjának, Nokrasi pasának 1948. évi meggyilkolásáig.

Én személyesen úgy vélem, hogy még sok kérdés maradt válasz nélkül és talán majd csak a történelem ad rájuk magyarázatot. Jelenleg azonban nem is az a lényeges, hogy ki húzta meg a ravaszt és adta le

a halálos lövést, hanem az, hogy mi maradt a merénylet után. Ezt támasztja alá az is, amit a megfigyelők észlelhettek a merénylet utáni hetekben és hónapokban, és amelyekre néha még napjainkban is hivatkozik a kairói sajtó. Például az, hogy Mubarak elnök mindjárt a hatalomra kerülése után sok tisztet és altisztet távolított el a hadseregből, „mert a vallás megszállottjai voltak”. Vajon a hadsereg diszkrét „megtisztítása” és az iszlám fanatikusok tömeges letartóztatása után azt állíthatjuk-e, hogy Mubarak nagyobb probléma nélkül irányítja az állam bizonytalan hajóját? Nem! Már azért sem, mert igen nehéz fölmérni a fanatikusok erejét, nem lehet meghatározni annak a számtalan tanácsosnak vagy tábornoknak magatartását, ambícióját vagy politikai eszményeit, aki egy napon arra gondolhat, hogy miért ne léphetne ő is az elnök örökébe, mint ahogy az elődjének örökébe lépett. Ezenkívül Mubarak a légi haderő, az elit fegyvernem tagja, amelyről a hadsereg jó része úgy vélekedik, hogy túlzottan sznob, ezen aztán keveset enyhít az is, hogy Mubarak az 1952. évi „júliusi forradalom” idején „szabad tiszt” volt.

Szadat meggyilkolása óta Egyiptomban megváltozott a hatóságok és a nép pszichológiai álláspontja a mohamedán szélsőségekkel szemben. Még 1981 szeptemberében, a nagy letartóztatások idején is a félelembe helyeslés is vegyült, azóta azonban már csak bizalmatlanság és elítélés tapasztalható. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a fanatikus iszlám befolyása ma kisebb. Az utcákon azonban kevesebb a szakállas férfi és a lefátyolozott nő, és pénteken a mecsetekben a hódzsák nem agitálnak a rendszer ellen. A helyzet tehát javult? Nem... Szadat meggyilkolása után egy évvel egy egyiptomi tekintélyes polgárral beszélgettem a Zemalek kairói negyedben levő lakásán. Ő mesélte: Kairó közelében, a rendőrség számítógép-központjában, ahol mind a hazaiak, mind pedig valamennyi külföldi adatait feldolgozzák, a merényletig néhány szakállas fiatal mérnök dolgozott, vagyis olyan ember, aki nem is titkolta, hogy a fanatikusokhoz vagy a mohamedán testvérekhez tartozik. A merénylet után közülük egyet sem váltottak vagy tartóztattak le, csak éppen leborotválták a szakállukat és végzik tovább a munkájukat. Csak ekkor jutott eszembe, hogy amíg Kairóban tartózkodtam, évek hosszú során át nagyszámú névre szóló vagy a szerkesztőség címére érkező levelet kaptam a fanatikusok és a Mohamedán Testvérek kiáltványával vagy röpiratával.

Mubarak minden alkalommal megismétli az ellenzéknek: „Mindannyiunknak közösen kell harcolnunk a sötétség erői ellen, mert a terrorizmus egyformán veszélyezteti a többséget és az ellenzékét, az iszlámot és a kereszténységet.” A raisnak ez az álláspontja megszerezte a 7 millió kopt támogatását, habár nem engedte szabadon III. Senuda patriárkát, akit a Kairót Alexandriával összekötő sivatagi út közelében levő Vadi Natrun kolostorban tartanak szobafogságban. Az iszlámi gordiuszi csomó megoldásában még valami segíthet Mubaraknak. Néhány klasztrikus hivatalos életrajzi adaton kívül, valamint öt-hat többé-kevésbé

bizarr részleten kívül alig tudunk valamit róla. Amíg alelnök volt, honfitársai „nevető tehénnek” és „ülő bikának” nevezték. Az első csúfnévet azért kapta, mert mindig mosoly lebegett az ajkán, a másikat pedig azok adták neki, akik hallottak az amerikai indiánok ilyen nevű legendás törzsfőjéről, aki bátor harcosként és bölcs politikusként írta be nevét Vadnyugat történetébe.

Néhány adat és részlet még Mohamed Hosszni Mubarak életrajzából: korszerű (olvasd: mérsékelt) mohamedán. Egy kis faluban született, a Nílus deltavidékén. Repülőtiszt, a szovjet légi haderő akadémiáján diplomált. Weizman tábornok, az izraeli légi haderő megteremtője kiváló és bátor pilótának nevezte, az izraeli Moszad (kémszolgálat) pedig kiváló hírszerzőként tartja nyilván. Izrael után ő vezette be elsőnek a Közel-Keleten az elektronikát a kémszolgálatba. Szadat nyolc évvel ezelőtt nevezte ki helyettesének, és fokozatosan átengedte neki a különféle biztonsági szolgálatok összehangolását, s bizonyos nemzetközi ügyeket, ám nem avatta be az Izraellel való béketárgyalásokba. A jövőt illetően Szadat valószínűleg az egyiptomi—arab kibékülés feladatát szánta Mubaraknak. Miután befejezte Szadat művét — a Sínai-félszigetet visszaszerezte Egyiptomnak — Mubarak elnök igyekezett normális kapcsolatban maradni az izraeli állammal, de ugyanakkor fokozatosan felújítani a kapcsolatokat az arab világgal is. A libanoni menekülttáborokban történt izraeli vérengzés azonban éppúgy megnehezítette munkáját, mint annak idején Szadatét, az iraki nukleáris reaktor izraeli lebombázása.

„Sokunknak úgy tűnik, hogy miután Mubarak levonta a tanulságot két elődjének sikereiből és kudarcaiból, rostába rakja az egyiptomi történelem utóbbi negyedszázadát, hogy megőrizze Nasszer pánarabizmusát és Szadat békéjét, az első rais laikusságát és a második többpártrendszerét, az előbbi erőteljes állami iparát és az utóbbi szorgalmazta magánkezdeményezést — magyarázza a helyzet egyik kiváló ismerője, de mindjárt hozzáteszi: „Az iszlám fanatikusok kérdése messze van a megoldástól. Szadat több ezret tartóztatott le közülük, utódja talán nem ennyit, de mindenképpen sokat. Omer el Telmeszani, a Mohamedán Testvérek fővezére, akit Szadat másodszor is börtönbe vetett és akit Mubarak egy hónappal elődjének meggyilkolása után szabadon engedett, politikai fegyverszünetet kötött a hatalommal. Telmeszani, legalábbis nyilvánosan, helyteleníti az erőszakos cselekményeket és a fanatikusokról egyik munkatársa azt mondja: „Ha ezek az emberek legalább kicsit politikailag képzetek lettek volna, akkor csak a Sínai-félsziget visszaadása után ölték volna meg az elnököt.”

Miért van ez így? Egyiptomban nemrégiben tanulmány jelent meg a „vallási erőszakról”, vagyis „az iszlám társadalmi mozgalmak első szociológiai tanulmánya”, amelynek szerzője, Szaad Eddin Ibrahim a következő meghatározást adja a fanatikus mohamedánokról: „Olyan csoport, amelyre az iszlám nevében az állam, vagy más tényezők ellen irányuló kollektív típusú erőszakos föllépés jellemző.” Ibrahim a fanatikusok különféle szervezeteinek 33 tagjával több mint 200 órás beszél-

getés után így foglalja össze azok hitvallását: „Hisszük, hogy valamenyny iszlám nép közül az egyiptomiak lesznek a legvallásosabbak. Ilyenek voltak az iszlám előtt is, a fáraók idejében. Ezért Egyiptom kiváló alapot szolgáltat a mohamedán reneszánszhoz. A vallásos egyiptomiaknak csak igazi mohamedán vezetésre van szükségük.”

A tipikus fanatikus, vagyis valamelyik harcias iszlám szervezet egyiptomi tagja a következőképpen jellemezhető: „Húsz-egynéhány éves fiatalember, a falusi vagy a városi középosztályból, esetleg az alacsonyabb rétegekből, bizonyos látókörrel és érdeklődéssel, igen mozgékony, tanulmányozza az egzakt, illetve a műszaki tudományokat.” Ezt állítja Ibrahim, majd hozzáteszi: „A modern arab történelemben néhány országban — Szaúd-Arábiában, Algériában, Líbiában, Szudánban és Egyiptomban — jelentkeztek a harcias iszlám mozgalmak. Többségük erőszakhoz folyamodott, hogy megváltoztassa a status quót. Egyes iszlám mozgalmak az egyén megváltoztatására törekszenek, mert abban látják a társadalom megreformálásának eszközét, mások a társadalmat akarják megváltoztatni, ismét mások pedig mindenben változtatni akarnak. Azok, akiket mi itt (Egyiptomban) harcias csoportként határoztunk meg, olyan emberek, akik az erőszak felhasználásával az egyed és a társadalom totális megváltoztatására törekszenek. Ideológiailag és szervezetiileg hasonlóság van az egyiptomi harcias csoportok és a szaúd-arábiai vahabisták (alapítójuk Mohamer Ibn Abdul Vahabi, a XVIII. sz. végének puritán fundamentalistája), a Mohamedán Testvérek (Egyiptom) és a mudzsaheddinek (Irán) között.”

Ibrahim fontos tényként említi meg, hogy a mohamedán világban ös-
idők óta ismertek a hasonló tiltakozó mozgalmak. Így már az iszlám első századában jelentkezett a haradzista (al-khawarij) mozgalom, amelyet egy egész sereg harcias iszlám mozgalom követett. Az utóbbi 10 évszázad alatt e mozgalmaknak három közös nevezőjük van: a totális változtatás, az egyed és a társadalom megváltoztatása és az erőszak. Más szóval, a harcias iszlám nem a mi korunk jelensége, még kevésbé Khomeini forradalmának terméke.

Érdekes, hogy a tanulmány, vagyis az „egyiptomi harcias iszlám csoportok anatómiájának” szerzői több hasonlóságot találnak e csoportok és az iráni mudzsaheddinek között, mint e csoportok és a Mohamedán Testvérek között, habár kétségtelen, hogy eredetük az utóbbiakra vezethető vissza. Az egyiptomi fundamentalisták és az iráni mudzsaheddinek összehasonlításakor — mondja Ibrahim — hasonlóságot találtunk a korsztályban, az iskolai képzettségben, a falusi vagy vidéki eredetben, és az osztály-hovatartásban. Szervezetiileg is sok a hasonlóság közöttük, mindkettő erőszakhoz folyamodik a rendszer megdöntése végett. Ideológiai téren az egyiptomi fundamentalisták az iszlámhoz való vak ragaszkodást hirdetik, és abban hisznek, hogy a korán alapján minden társadalmi probléma megoldható. Közülük senkinek sincs azonban részletes operatív terve vagy akcióprogramja arra az esetre, ha megkaparintják a hatalmat. Csak emlegetik „a szegények megsegítését és a társadalmi

igazságot”, és mindannyian külső ellenségnek tekintik a nyugati kapitalizmust (imperializmust), a marxizmus-kommunizmust és a cionizmust. A világ e részén létező politikai rendszereket nyílt vagy burkolt szövetségességnek, vagy pedig az iszlám ellenségének minősítik. Röviden, minden egyiptomi fanatikus csoport szembeszegül a Dar al Islamra (az Iszlám Házára) gyakorolt külső (gazdasági, katonai, politikai vagy kulturális) nyomással és minden külső befolyást „imperializmusnak”, az iszlám ellenségének tekint.

Ez a sajátos anatómia fölvet még egy érdekes kérdést: Miért van az, hogy Egyiptomban és az arab világban az emberek a fanatikus iszlám mozgalomba, nem pedig a baloldali politikai mozgalmakba tömörülnek? Megbízható statisztikai adatok nélkül nehéz kielégítő választ adni erre a kérdésre, de az utóbbi években legalább négy tényező hatott oda, hogy az iszlám mozgalom a baloldaliak fölé kerekedjen.

Az ELSŐ tényező az uralkodó elitnek az a törekvése, hogy istentagadóként, vagy egy külföldi hatalom (rendszerint a Szovjetunió) ügynökeként szétzúzzon vagy minimálisra csökkentsen minden baloldali vagy marxista ellenzékot, többek között azzal a váddal, hogy meg akarja semmisíteni az iszlámot és az autentikus nemzeti örökséget. A kormányok ellenőrzése alatt álló tömegtájékoztató eszközök napról napra ismételtetik ezt a vádat, és ezzel lehetővé teszik az elit számára, hogy könnyörtelenül és következmény nélkül leszámoljon a baloldali elemekkel. Sokkal nehezebb azonban ugyanezt a propagandafegyvert bevetni az iszlámot hirdető és a külföldi — szovjet, nyugati vagy cionista — befolyással szembeszegülő csoport vagy szervezet ellen.

A MÁSODIK tényezőt az arab világ álszocialista kísérlete, illetve bizonyos arab rendszerek, „arab színezetű szocializmus”-ának a kudarcba fulladása adja. Így történt meg, hogy a szocializmus, a marxizmus és a Szovjetunió fokozatosan minden rossznak a letéteményese lett, őt teszik felelőssé az araboknak az Izrael elleni háborúban elszenvedett vereségéért, a hazai polgárok nyomoráért és nélkülözéséért, egyszóval, a fejlődő országok valamennyi bajáért.

A HARMADIK tényező abból adódik, hogy az iszlám mély gyökereket eresztett ebben a rendkívül vallásos világgrészen, különösen Egyiptomban. A világnak ezen a részén még a liberálisabb vagy baloldali rendszerek is szükségesnek tartják az iszlámot segítségül hívni valahányszor valamilyen jelentős politikai intézkedést kívánnak végrehajtani. A lényeg az, hogy minden mohamedán mozgalom már félig elérte célját a tagság mozgósításában, ha arra a vallásra hivatkozik, amely már gyerekkoruk óta átítatja ezeket az embereket, tehát azt tapasztalhatja, hogy „kifizetődik vallásosnak lenni”.

A NEGYEDIK tényező a közösségnek az a mély érzése, amely a mohamedán csoportok tagjait összefűzi. Tipikus tagjuk faluról vagy vidékről érkezik a városba, ahol senkit sem ismer, ahol senki sem pótolja a családját s nem segít neki. Ilyen helyzetben a mohamedán csoportok

a testvériség, a közösség és a szellemi támasz hirdetésével a mindent maga mögött hagyó fiatal számára a családot pótolják. Más szóval az iszlámcsoportok olyasmiről tudnak felkínálni tagjaiknak, amire a velük vetélkedő politikai mozgalmak képtelenek.

Ha mindezeket a tényezőket összevetjük, akkor az alábbi következtetésre juthatunk: a harcias iszlám az egyetlen alternatíva, amikor hiányzik a meggyőző nemzeti vízió és a hatékony erő, amely útját állná a külföldi befolyásnak, érvényesítené a közép- és alacsonyabb osztályok mostani és jövőbeli társadalmi-gazdasági elképzeléseit és a felvilágosult ifjúság törekvését. Igaz, hogy Egyiptomban néhány világias alternatíva létezett: a liberális kísérletek (1922—1952), a nemzeti szocialista kísérlet (1952—1970) és az álliberális, autoritatikus rendszer (1970—1980). E kísérletek közül azonban — mint Saad Eddin Ibrahim megjegyzi — egyik sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, talán azért sem, mert a külföldi befolyás nem engedte meg teljes kibontakozását. Ezek az érvek azonban csak formálisan állják meg helyüket. A történelemben a társadalmi kísérleteket nem egy semleges laboratóriumban végzik. EZÉRT EGYIPTOM MODERN TÖRTÉNELMÉNEK KÉTSÉGTELEN TÉNYEZŐJE HOGY MINDEN EGYES VILÁGIAS ALTERNATÍVA FOKOZÓDÓ NEHÉZSÉGE ELŐMOZDÍTTJA A HARCOS ISZLÁM ERŐSÖDÉSÉT, EGÉSZ ADDIG, AMÍG AZ FELTARTÓZTATHATATLAN ÁRADATTÁ NEM NŐ.

Jelenleg a tényezők két csoportja dönt a harcias iszlám jövőjéről Egyiptomban. A tényezők egyik csoportja a mostani rendszer, vagy egy másik, világias alternatíva azon képességéhez fűződik, hogy komolyan és hatékonyan foglalkozni tud-e olyan kérdésekkel, mint a függetlenség, az egyenjogúság és a jövőnek egy olyan meggyőző képe, amely megnyeri a felvilágosult ifjúságot. A tényezők másik csoportját „más regionális modellnek” nevezhetnénk, mivel lehetséges, hogy a hatékony világias alternatíva nem Egyiptomban, hanem valamelyik szomszédos országban jelentkezik és nagyobb hatással lehet a középosztály iskolázott ifjúságára. Pillanatnyilag azonban a harcias iszlámra Egyiptomban és a világnak ebben a részében a legnagyobb hatást az iráni forradalom gyakorolja, s ez érződik majd a jövőben is. Okvetlenül az iszlám fanatizmust erősíti, ha ez a forradalom sikereket ér el a számtalan globális társadalmi és egyéni probléma megoldásában. Másrésztől viszont a harcias iszlámra súlyos csapást mérhet az iráni forradalom kudarca.

Nem kétséges, hogy minden korosztály mohamedánjának gondolatában ott él egy iszlám társadalmi rendszer megteremtésének víziója. Ez az elképzelés azonban hatalmas méretű óhívás, valahányszor nemzeti válság robban ki, vagy a külső világtól elszenvedett vereség kiváltotta szegyenérzet hatalmasodik el rajtuk. Ezért meg kell jegyeznünk, hogy az iszlámvízió mindaddig nem nyeri el igazi méretét, amíg legalább egyszer ki nem próbálják. Ezért olyan jelentős az iszlám világ mai helyzete, de közeljövője szempontjából is az iráni forradalom sorsa.

A harcias iszlám és általában az iszlám szervezetek ennek a vízióknak

a gerincét képezik. Egyiptom iszlám szervezetei két csoportra oszthatók: az erőszakot hirdetőkre és az erőszakot visszautasítókra.

A MOHAMEDÁN TESTVÉREK az első csoportot képezik. A szervezet 1928-ban alakult, vezetője Szaid Ramadan (aki már évek óta Szauid-Arábiában él emigrációban) és Omer el Telmeszani, aki a világon szétszórt „testvérek” legfőbb vezére. Telmeszani hivatalosan az Al Dava (Fölhívás Akcióra) című folyóirat főszerkesztője, de szavára hallgatnak a Nílus deltavidékétől Ázsiáig, Afrikáig, az egyik és másik Amerikáig és Európáig, illetve a Balkánig. Ide tartozik még a DZSAMIAT ISZLAMIA, amely 1971-ben alakult és élén állítólag egy bizonyos dr. Hilmi al Gazar áll, továbbá az ISZLÁM FÖLSZABADÍTÁSI PÁRT, amelyről keveset tudni, kivéve azt, hogy központja Jordániában van, és hogy egyes tagjait Egyiptomban 1974-ben letartóztatták, majd szabadon engedték.

Tudomásom szerint Egyiptomban legalább ÖT harcias mohamedán szervezet hirdeti az erőszakot, mint a rendszerrel vagy az ellenféllel való leszámolás módszerét. Ezek az

AL MOKAFARATEA (Mohamedán Testvériség), amely 1970-ben alakult kollektív vezetéssel. Általános vélemény szerint ez szervezte 1977 januárjában a kairói nagy zavargásokat, amelynek több száz halálos áldozata volt. A rendőrség és a katonaság nem volt hajlandó az élelmiszerek bejelentett megdrágulása ellen fellázadó tömegek közé lépni, úgyhogy a lázadást csak a tankokkal és harckocsikkal akcióba lépő különleges egységek törtek le.

Az ISZLÁM FÖLSZABADÍTÁSI SZERVEZET 1970-ben alakult és nagy befolyása van a nagyvárosokban. 1971 áprilisában támadást hajtott végre a katonai akadémia ellen és ezért egyesek a „katonai akadémia csoportjának” nevezik. A támadás után kivégezték dr. Szalih Szarea vezetőt, egy másik vezetővel együtt, míg 30 vezetőjét sok évi börtönbüntetésre ítélték. Egyes angol és iszlám szerzők azt állítják, hogy ennek a szervezetnek kevés köze van a harcias iszlámhoz, mivel elsődleges célja Anvar el Szadat meggyilkolása volt. E szerzők továbbá azt állítják, hogy ez a szervezet „Kadhafi ezredes számlájára dolgozott” és az egész ügyet csak azért nyilvánították az iszlám fundamentalisták ügyének, hogy a rendszer könnyebben leszámolhasson ellenfeleivel. Ezt azonban nehéz ellenőrizni. Csak azért jegyeztük le ezt a részletet, mert arról tanúskodik, hogy még a „legtisztább” iszlám sem mentes a külföldi mesterkedésektől és befolyástól.

Az AL TAKFIR VAL HIDZSA (Bűnbánat és Felemelkedés) nagyjából a másik kettővel egyidejűleg jelentkezett, élén Sukri Ahmed Musztafa áll. A hatóságok megpróbálták vele leszámolni 1975 végén, különösképpen 1977 júliusában, amikor tagjai Kairó szívében elrabolták, majd megölték Mohamed el Dahabi sejket, vallásügyi minisztert. Ekkor a szervezet 600 tagját letartóztatták, Musztafát és még néhány vezetőjét börtönre ítélték. Érdekességgként jegyzem meg, hogy ez nem a csoport igazi neve, hanem a nevet a rendőrség adta neki, hogy leírja, mire tö-

rekszenek a harcias hívők. Valamivel később azonban a szervezet tagjai maguk is elfogadták ezt a nevet.

Az ALLAH KATONÁI nevű szervezetről nem tudni, mióta létezik. Csak annyi ismeretes róla, hogy vezetője bizonyos Mohamed Eido Osman, és hogy egyes tagjait Szadat parancsára 1971 szeptemberében le tartóztatták.

Az AL DZSIHAD (Szent Háború) szervezet alapítási dátuma is ismeretlen. Vezére állítólag Abud el Zomur, az egyiptomi hadsereg ezredese és a kémszolgálat tagja, akit Szadat gyilkosainak perében öccsével, Tarikkal együtt életfogytiglani börtönre ítélték. Úgy tudják, hogy Iszlambuli hadnagy, Abassz káplár és a velük együtt halálra ítélt még három merénylő is ehhez a szervezethez tartozott.

Emlékszem rá, hogy a merénylők perében, amikor az elítéltek kiabáltak és a koránt idézték, Zomur ezredes úgy ült, mintha őt a történetek nem is érintenék. Valószínűleg az „iszlám katonák” új nemzedékére gondolt, amely éppen most mutatta meg, hogy tud élni az erőszakkal, hogy kész harcolni és meghalni... Csak néhányan kerültek közülük rács mögé. Ezért mosolyodott el Zomur, amikor a bíró közölte vele, hogy életfogytiglani börtönre ítélték.

Tanúi vagyunk tehát annak, hogy egy feltartóztatlan jelenség ütötte fel fejét az iszlám világban, s le sem tűnik mindaddig, amíg nem igazolja vagy meg nem cáfolja önmagát mint hitvallás vagy ideológia, mint univerzális recept az iszlám világ minden bajára. Pillanatnyilag csak egy valami bizonyos, az, hogy a riadóra minden oka megvan nemcsak az arab, illetve az iszlám világnak, hanem az egész világnak is.

Fordította *Bálint István*